

Воронюк Ірина Володимирівна, докторант НПУ імені М.П.Драгоманова

e-mail: v.irinav@mail.ru

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТРЕНІНГ ЯК ЕФЕКТИВНА ТЕХНОЛОГІЯ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація

В статті розглянуто системну оцінку впливу на студентів соціально-психологічного і професійного тренінгу на основі аналізу динаміки структурних змін латентних особистісних конструктів. Оцінку особистісних змін було отримано на основі комплексного використання оцінки достовірності відмінностей, асиметрії розподілу, адекватних гендерним особливостям студентів форм постановки цілей, змісту вправ і діагностуючих інструментів, а також шляхом системного використання статистичних методів структурного аналізу даних у просторі індикаторів професійності, моделювання конструктивних систем студентів для оцінки змін у формі переконфігурування, руйнування та утворення нових глибинних професійних особистісних конструктів, які виступають дійсним стабільним психологічним фундаментом професійної позиції фахівця та ефективності його практичної діяльності.

Ключові слова: соціально-психологічний тренінг, латентні особистісні конструкти, системний підхід, факторний аналіз, студентська молодь, гендерні особливості.

Воронюк Ирина Владимировна, докторант НПУ имени М.П. Драгоманова

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ТРЕНИНГ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассматривается системная оценка влияния на студентов социально-психологического и профессионального тренинга на основе анализа динамики структурных изменений латентных личностных конструктов. Оценка личностных изменений получена на основании комплексного применения оценки достоверности различий, асимметрии распределения, адекватных гендерным особенностям студентов форм постановки целей, содержания упражнений и диагностических инструментов, а также путем системного применения статистических методов структурного анализа данных в пространстве индикаторов профессионализма, моделирования конструктивных систем студентов для оценки изменений в форме переконфигурирования, разрушения и образования новых глубинных профессиональных личностных конструктов, которые вы-

ступают действительным стабильным психологическим фундаментом профессиональной позиции специалиста и эффективности его практической деятельности.

Ключевые слова: социально-психологический тренинг, латентные личностные конструкты, системный подход, факторный анализ, студенческая молодёжь, гендерные особенности.

Voroniuk I.V.

PSYCHOLOGICAL TRAINING AS AN EFFECTIVE TECHNOLOGY OF TRAINING STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY

Summary

In the article, the systemic assessment is reviewed of the influence that socio-psychological and professional trainings have on students, which is based on the analysis of dynamics of structural changes in latent personal constructs. Personal changes were evaluated on the basis of complex use of the differences credibility estimate, skewness of distribution, of the forms of goal-setting, the content of exercises and diagnostic tools that are adequate to the students' gender features. Statistical technology was also used in a systemic way for structural analysis of data in the dimension of professional competence indicators; construct systems of students were modeled for evaluation of changes, i.e. of reconfiguring, destruction and formation of new deep professional personal constructs which provide the stable psychological basis for professional stance of a specialist and for efficiency of his/her professional activity.

Keywords: socio-psychological training, latent personal constructs, college youth, system approach, factor analysis, gender features

Соціально-психологічний тренінг (СПТ) – це серія психотехнічних вправ, виконаних у межах відведеного часу, спрямованих на розвиток цільових внутрішніх особистісних об'єктів. Опис конкретних вправ достатньо широко представлено (класифіковано з різноманітних підстав) у спеціальній психологічній літературі [1, 3, 7, 15, 19, 20 та ін.].

При проведенні тренінгу використовуються типові вправи СПТ. Фактично тренер лише модифікує їх шляхом наповнення прикладами конструктивної [6] та деструктивної поведінки, описом способів вилучення і подолання помилок тощо. Серії вправ виконуються так, щоб увага учасників СПТ концентрувалось на бажаних формах поведінки і вони навчались уникати та ухилятися від небажаних деструктивних форм.

Як окремі фази в СПТ слід виділити “первинний контакт” та “взаємна настройка” учасників тренінгу. Потім виконується *основна серія* психологічних вправ. Перед завершенням тренінгу виділяється фаза “*групового підведення підсумків*” та “*прощання*”. Подібна структура корисна для прискорення виклику і поглиблення сенситивного стану

людини, необхідного для забезпечення особистісних змін. На рис. 1 фаза „основна серія” вправ деталізована в аспекті чисельності учасників та способу їх взаємодії [6].

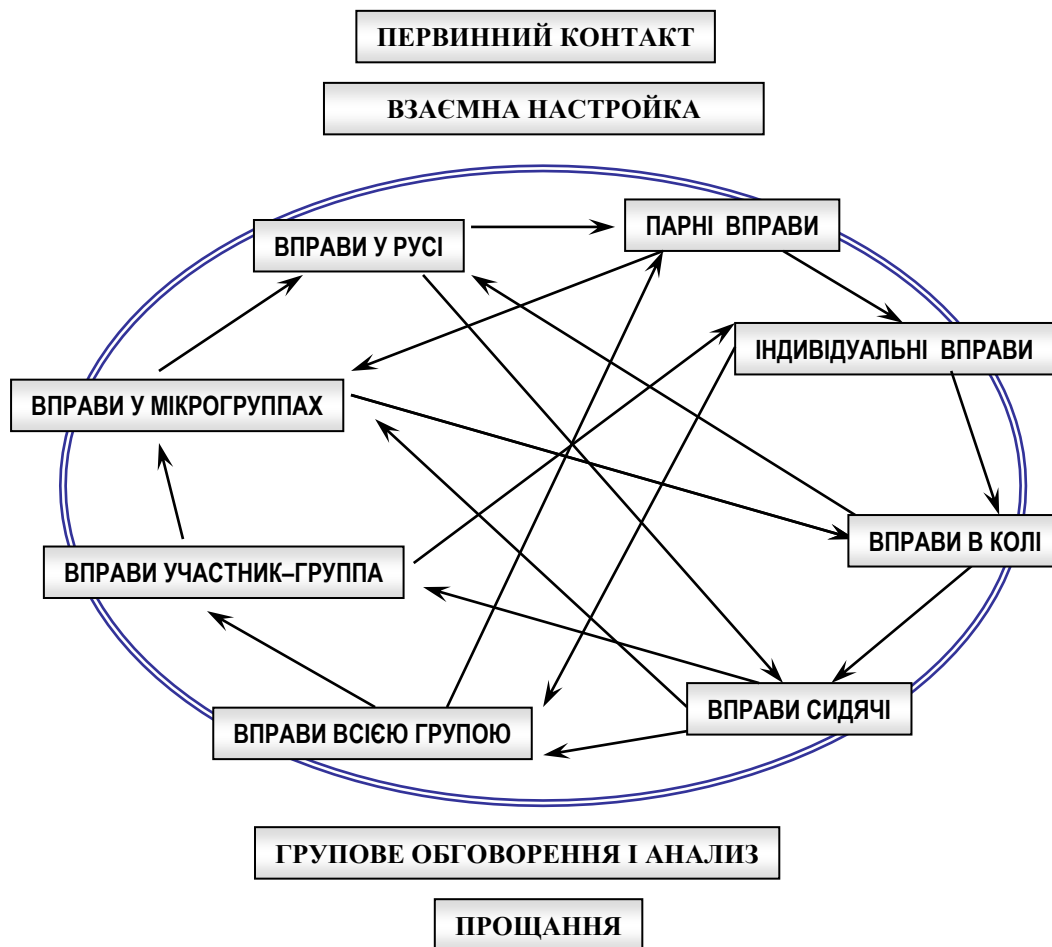

Рис. 1. Загальна структура вправ тренінгу.

Відповідно до загальних принципів психологічного тренінгу ведучий повинен забезпечити максимальне різноманіття та непередбачуваність вправ у серії, що веде до незначної внутрішньої дезорганізації (коливання стану особистості), котра є каталізатором засвоєння та використовується для фіксації нових форм поведінки в учасників тренінгу – досягнення нових структурних особистісних конфігурацій. Безумовно, ці нові стани нестійкі, але при наступних випадках участі у тренінгу, при повторі спеціальних вправ вони стають все більше стійкими конструктами. Як і будь-яка майстерність, новий особистий стан досягається при багаторазовому повторенні та значних особистих зусиллях. Вибір змісту вправ ведучим повинен бути таким, щоб надалі особисті ситуації учасників продовжили „тренінг на життєвому рівні” – реально використовували конструктивні форми поведінки.

Вимір впливу на особистість людини соціально-психологічного, професійно-орієнтованого та інших видів тренінгів – це складна психодіагностична *проблема*, яка не має абсолютно бездоганних рішень з формально-математичної точки зору. Загальновикористовуваний у сучасних психологічних і педагогічних формувальних експеримен-

тах підхід з порівняння показників методом оцінки статистичної значущості відмінності середніх [5] у двох зрізах формуючого експерименту, на нашу думку, прийнятний з певними зауваженнями й потребує доповнення альтернативними засобами на основі алгоритмів багатомірного структурного аналізу первісних даних [11] у відповідності до методології системного підходу [16].

При формуванні засобами соціально-психологічного тренінгу певного професійного досвіду або вмінь важливим є спосіб їх виміру до і після тренінгу. Для більшості професійно-орієнтованих тренінгів часто не існує окремих спеціалізованих науково підтверджених методик вимірів окрім *контрольних переліків* професійно-важливих якостей, вмінь і характеристик з використанням різного виду форм самооцінки за шкалами.

При оцінці особистісних змін (вмінь, досвіду, знань) методом самооцінки реалізується наступна методична помилка – соціально-психологічний тренінг переважно відбувається з емоційним збудженням, що призводить до неусвідомленого завищення самооцінки власних вмінь, якостей і досвіду у другому зрізі. За нашими даними, при застосуванні стобальної шкали, середнє емоційно зумовлене підвищення самооцінок складає 10-12 балів, що призводить до виявлення за критерієм достовірності відмінностей статистично-значущих змін. Але цей висновок про вплив тренінгу на особистість часто помилковий. Щоб у цьому переконатися достатньо виконати третій зріз через два тижні після завершення соціально-психологічного тренінгу – емоційна складова, викликана тренінгом, зникне. Результати порівняння першого і третього зрізу виявлять незначущість особистісних змін. Необхідно зауважити, що емоційне збудження від участі у тренінгу викривляє дані і опитувальників, і процедур шкалювання різних типів, і найбільш сильно методик, заснованих на проєкційних принципах.

Таким чином, при оцінці впливу професійного тренінгу необхідно виключити вплив викликаного атмосферою тренінгу емоційного збудження, що викривляє (завищує) самооцінку вмінь, знань і досвіду, шляхом здійснення другого зрізу через 1-2 тижні.

Як допоміжний показник разом з критерієм достовірності відмінностей бажано використовувати показник асиметрії розподілу критеріальних індикаторів та відповідний показник значущості асиметрії [4]. В умовах дії випадкових факторів частина показників психологічного дослідження, які слабо усвідомлюються студентами, мають значення асиметрії розподілу близьке до нульового значення. Організація усвідомлення через інформування про певний професійний індикатор, а особливо включення його як практичної дії у психологічному тренінгу, призводить до виникнення значної асиметрії розподілу, що може трактуватися як ефект тренінгу.

У випадку значної початкової асиметрії у першому зрізі змістовний аналіз і психологічна робота з корекції у тренінгу може призвести до нульової асиметрії розподілу, що також виступає ефектом впливу тренінгу.

При застосуванні для оцінки особистісних змін в ході тренінгу багатомірних опитувальників (ПДТ [11], MMPI, 16LF Кеттела та ін.) слід звернути увагу на те, що ключові, базові риси особистості «інтроверсія – екстраверсія», «нейротизм – емоційна стабільність», «кортикальний контроль» та інші значною мірою зумовлені нейрофізіологічно і втручання в ході соціально-психологічного тренінгу для їх істотної зміни майже неможливе. Єдина допустима стратегія психологічної роботи з базовими рисами особистості – це формування усвідомлених, блокуючих крайні значення рис в учасників тренінгу, установок і форм поведінки, а також утворення морально-етичних ціннісних запобіжників для уникання крайніх рівнів прояву інтенсивності рис і характеристик.

На відміну від стійких у часі базових рис особистості, що зумовлюють особливості реальної поведінки у широкому класі соціальних ситуацій, найбільш перспективним, на нашу думку, є формування у професійному тренінгу стратегій і характеристик особистості локальних класів ситуацій (наприклад, рішення конфліктів, управлінський вплив, саморегуляція, публічна взаємодія, психотерапевтичне консультування тощо). Такий підхід істотно полегшує вимір змін.

Риси особистості – це диспозиційні стратегії поведінки у певному класі ситуацій [12]. При оцінці впливу соціально-психологічного тренінгу необхідно враховувати існування усвідомленого і неусвідомленого учасниками тренінгу рівнів професійних знань, вмінь та алгоритмічного досвіду. Усвідомлений рівень легко контролюється тренером у вербальній співбесіді (екзамен, семінар, виступ, контрольне опитування), тоді як неусвідомлюваний рівень оцінюється лише тестом реальної поведінки й, бажано, в умовах емоційного напруження, обмеження часу, випадковим непередбачуваним контролем і без зовнішньої допомоги. Таким чином, оцінюючи результати тренінгу, найбільш цінними критеріями успішності формуючого втручання є саме показники тестів реальної поведінки, а вербальний контроль – вторинним.

З психологічної точки зору, найбільші викривлення у діагностичні оцінки, що покладені в основу виміру особистісних змін у професійних тренінгах, вносить фактор «соціальної бажаності». Навіть поверхневий аналіз контрольних переліків для оцінки професійних характеристик демонструє наявність в них позитивних ідеальних формулювань, стосовно яких очікується збільшення оцінок через участь у тренінгових вправах. Альтернативним підходом є доповнення критеріальних переліків негативними рисами, індикаторами тощо, стосовно яких очікується зниження після соціально-психологічного

тренінгу. При форматуванні позитивних і негативних ознак контрольного переліку у випадковому порядку істотно знижується вплив «соціальної бажаності» на самооцінки, що, у кінцевому рахунку, підвищує якість оцінки сили впливу професійного тренінгу.

Враховуючи доступність комп'ютерів стає цілком можливим видалення засобами факторного аналізу з первісних даних складової обумовленої фактором «соціальної бажаності». Методично це досягається введенням у програму тестування методик, що містять показники «нещирість», «брехливість», «низька совістливість». При спільній факторизації критеріальних даних і шкал нещирості відбувається видалення дисперсії, зумовленої фактором «соціальної бажаності» в окремі фактори, чим досягається «очищення» ключових індикаторів професійності. Шляхом обчислення методом регресії оцінок головних компонент, окремо у першому і другому зрізах формувального експерименту, досягається побудова психометрично бездоганих стандартизованих оцінок учасників тренінгу за факторами. Саме такі оцінки інтегральних факторів і повинні використовуватися для оцінки значущості відмінностей [4].

Психологічний аналіз проблеми глибинних особистісних змін та досвід проведення експериментів формуючого типу привели нас до висновку про необхідність більш всеохоплюючого врахування фактору гендеру при оцінці ефективності професійних тренінгів. Такий висновок зумовлений емпірично виявленими істотними відмінностями функціонування особистостей і конструктивних систем чоловіків і жінок [8].

При навчанні у вузі переважають інформаційні потоки без значного емоційного супроводження. Занурення учасників тренінгу у потік тренінгових вправ утворює принципово іншу психологічну ситуацію практичного застосування знань і алгоритмів з кінцевою метою формування професійних вмінь. Досвід ведення тренінгів дозволив відмітити, що жінки, за своєю природою орієнтовані на взаємодії, стосунки, почуття, зв'язаність і взаємозалежність, переважно реагують позитивним емоційно-чуттєвим сплеском і активно практично діють у тренінгових вправах. Чоловіки, за своєю гендерною сутністю, орієнтовані на цілі, процеси, абстрагування тощо, стереотипно продовжують інформаційний пошук в умовах де необхідно діяти, психотехнічні вправи сприймають без особливого емоційного піднесення, критично сприймають спрощений контекст і часто нецікавий чоловікам матеріал дискусій, ігор і вправ. З цих причин чоловіки мають тенденцію входити у відсторонений стан. Неорієнтовані на інтенсивні взаємодії, чоловіки не вбачають цінного для себе практичного результату під час участі у психотехнічних вправах і нерідко входять у песимістичний стан. Зовні це не виявляється, тоді як діагностичні засоби після тренінгу виявляють ріст відстороненого песимізму, що знижує привабливість професії.

Гендерні особливості реагування на соціально-психологічний тренінг призводять у чоловіків і жінок до істотно різних ефектів від участі у тренінгах, тому методика виміру змін має це враховувати, що полягає, у першу чергу, в необхідності окремого обчислення середніх у чоловіків і жінок і відповідних окремих обчислень значущості відмінностей. По-друге, – у важливості постановки різних тренінгових цілей стосовно чоловіків і жінок.

Проведений нами аналіз різних підходів і методів виміру особистісних змін у професійно-орієнтованих тренінгах для оцінки ефективності такої форми підготовки фахівців дозволив запропонувати *новий алгоритм рішення проблеми оцінки змін особистості у соціально-психологічному тренінгу*.

Один з відомих поглядів на особистість як на систему конструктів [9, 17, 18], при доступності комп'ютерної техніки, дозволив реалізувати факторно-аналітичний підхід до структурних змін особистості в соціально-психологічному тренінгу, навіть при застосуванні недостатньо надійних даних оцінювання себе у зрізах, що відображують професійний образ-Я студентів.

Реалізація даної схеми починається з побудови *контрольного переліку індикаторів професійності* (як мінімум зі ста характеристик особистості, вмінь, знань тощо) для самооцінки, наприклад, за стабільною шкалою.

Перший зріз має відбутися за кілька днів до початку самого тренінгу, а другий не раніше тижня після тренінгу для звільнення самооцінок від ефекту психоемоційного збудження, зумовленого участю у тренінгах. Масив даних першого зрізу піддається обробці методом факторного аналізу [4, 13]. Отримана система головних компонент, змістовно аналізується і розглядається як початкова система особистісних компонентів у просторі професійних індикаторів за станом до тренінгу.

Програма потоку тренінгових вправ має будуватися як система корегування професійно небажаних особистісних компонентів. Психологічні вправи модифікуються так, щоб точно впливати на цільові конструкти.

Частина особистісних конструктів студентів підлягають руйнуванню через шкідливість для професійної ефективності. Інша частина потребує переконфігурування – зміщення пріоритетів у структурі складових конструктів. Особливою проблемою є формування принципово нових конструктів необхідних для досягнення дійсно професійної позиції фахівця. Наприклад, протягом підготовки у вузі майбутні менеджери неусвідомлено практикують, зумовлену системою підготовки у вузі, позицію керованих, а не керуючих. Утворення конструкту керівника відбувається за допомогою серії інтенсивних ділових ігор з реалізацією повного управлінського циклу, який відповідає психологічний

структурі діяльності (ціль, мотив, спосіб, результати, контроль, корекція) на типовому матеріалі менеджерської діяльності.

Ключовим фактором впливу на конструктну систему у тренінгу є багаторазове повторення, що потребує інтенсивної мотивації студентів з боку тренера. Зазвичай студенти помилково орієнтовані на новизну і зупиняються у розвитку після одноразового виконання вправ, тоді як професійна майстерність потребує наполегливих повторів однієї і тієї ж вправи 7-10 разів.

Відповідно до найбільш вдалої мотиваційної схеми у тренінгу, на фоні атмосфери позитивності, студенти мають у першій же спробі загострено усвідомити власну некомпетентність чи практичну неготовність професійно діяти, що є запланованим тимчасовим зниженням самооцінки і підвищенням готовності до змін. На фоні такого стану студенту надаються алгоритми й інформаційні засоби досягнення успішності при повторних виконаннях вправ, у яких, через спільний аналіз групи і тренера, вилучаються помилки. Масив даних другого зрізу після тренінгу також обробляється за алгоритмом факторного аналізу та аналізується змістовно. Далі будується таблиця з двох переліків факторів першого і другого зрізів. *Перекомбінування, руйнування і утворення нових особистісних конструктів*, що відображено головними компонентами факторизації першого і другого зрізу виступають дійсним якісним ефектом професійного тренінгу, досягнутим на глибинному рівні психічного. Наш досвід формувальних експериментів підтвердив ефективність представленої схеми побудови і реалізації соціально-психологічного тренінгу, оцінки його ефекту та прискореного формування спеціальних вмінь професійної поведінки, установок і цінностей у студентів.

Внаслідок спільного застосування у психотренінгу вправ проблемного характеру, первісні індикатори рекомбінуються, утворюючи адаптивні функціональні системи під цільові професійні проблеми. Отже, структурна еволюція особистості відбувається як побудова окремих функціональних систем у психічному різними типами вправ. Повторний зріз у формувальному експерименті виявляє інтегральний ефект – утворення певної кількості нових внутрішніх функціональних систем, що забезпечують професійну поведінку у певному класі професійних ситуацій. Теми програми психологічної підготовки і тренінгів мають бути побудовані як класи таких типових проблемних професійних ситуацій.

Відповідно до загального закону забування (те що не використовується – те забувається) питання сталості новоутворених конструктів є значною проблемою професійної підготовки студентів у вузі, що може бути вирішене зміною системи психологічної підго-

товки у формі організації регулярних щотижневих тренінгів з підтримки професійних вмінь.

Особливою і ще не невивченою проблемою є задача інтеграції новоутворених особистісних конструктів у межах вправ у інтегральні, глобальні особисті професійні конструкти, які актуалізуються, наприклад, у момент ранішнього початку діяльності на виробництві й, на час робочого дня, витісняють з поточної конфігурації систему сімейних конструктів.

У результаті повної реалізації програми формувального експерименту відбувається досягнення певних структурних змін у системах професійно-орієнтовних конструктів студентів, а також у рівнях окремих індикаторів професійного образу-Я. У межах більшого терміну часу новоутворенні конструкти, не маючи застосування у теоретично-орієнтовному середовищі вузу, безумовно, будуть послаблюватись. Тому, для пролонгації дії тренінгу контрзаходом має стати інтенсивна мотивація та особисте надання студентом *моделі індикаторів професійної майстерності* для здійснення саморозвитку у подальшому.

Аналіз сутності алгоритмів різних статистичних методів структурного аналізу даних [4] типу самооцінок, враховуючи сказане вище, призвів нас до висновку про необхідність для вивчення змін в особистості застосування саме факторної моделі обробки інформації формувальних експериментів. На першому кроці алгоритму факторного аналізу даних виконується стандартизація первісних даних – сто бальна шкала трансформується у шкалу з нульовим середнім і одиничною дисперсією. Отже, видаляється помилка, зумовлена емоційним впливом соціально-психологічного тренінгу. Після обчислення матриці кореляцій, матриці ортогональних факторів та обертання факторів за методом «варімакс» векторів з сумарною вагою проєкцій більше одиниці, будується факторна матриця проєкцій звільнена від різноманітних випадкових викривлень, що існують у такому типі первісних даних як самооцінка.

Таким чином, факторний аналіз виявляє дійсно істотні структури змістів установок, диспозицій і конструктів, що складають модель професійності в особистості студентів та зумовлюють базові координати самосприйняття майбутніх фахівців.

При використанні методу аналізу структурних змін особистісних конструктів дані про середній рівень інтенсивності поверхневих індикаторів в учасників тренінгу можуть використовуватися в особливий спосіб. Кожна головна компонента у формальному розумінні має позитивний і негативний полюс. Аналіз середніх значень показників на кожному полюсі дозволяє визначити тенденцію типового особистісного функціонування учасників тренінгу на полюсах, середині, або визначити наявність постійних міграцій

уздовж фактору. Таке знання надає точну постановку задачі (з першого зрізу) впливу тренінгу і можливість контролю у другому зрізі.

Слід звернути увагу, що через ортогональність головних компонент, виявленні особистісні конструкти взаємозалежні (кореляція оцінок факторів дорівнює нулю). Це, у свою чергу, надає можливість стверджувати, що структурні зміни, виявленні при факторизації даних першого і другого зрізів формуального експериментів є дійсним результатом впливу психологічного тренінгу на особистість. Отже, порівняння факторних структур виступає дієвим засобом оцінки впливу педагогічного процесу і тренінгу на особистість студентів, що є новою альтернативою стандартному методу оцінки достовірності відмінностей, що доповнює загальноприйнятий психометричний підхід до оцінки змін психічного у формуючих дослідженнях.

Необхідність такого підходу зумовлена метою досягти контрольованого утворення латентних особистісних конструктів (на рівні факторної структури) виконанням психотехнічних вправ, у яких активно використовуються певні групи професійно-значущих якостей, рис, характеристик та вмінь. Важливо відмітити, що утворення нових особистісних конструктів потребує багаторазового повторення психотехнічних вправ, на що особистість реагує утворенням специфічних головних компонент, які виявляються при застосуванні факторного аналізу до масиву другого зрізу формуального експерименту. Експериментування з новим підходом до оцінки змін у тренінгах виявило і проблемні сторони цього підходу. Приблизно у третині випадків утворення нових особистісних конструктів їх зміст часто виявляється теоретично неочікуваним і потребує ґрунтовного аналізу витоків нових конструктів. Окремі комплексні психотехнічні вправи (наприклад, публічний виступ, дискусія, ділова бесіда та ін.) викликають до життя конструкти, зумовлені ситуативним перетином психологічної ситуації у групі тренінгу і особистою життєвою ситуацією студентів.

Вивчаючи вказані проблемні аспекти змін конструктів ми розробили методичний підхід за яким соціально-психологічний ефект групового тиску використовується на перших повторях вправ, а при наближенні до останніх повторів набуває все більш індивідуалізованого характеру. У контрольному виконанні вправи вплив оцінного групового фактору вилючається зовсім, а ключовим мотиватором стає стан викликаної інтернальності. Отже, такий методичний прийом вилучає викривлення змісту конструктів, зумовлене орієнтацією студентів на зовнішнє оцінювання, чим досягається істотно більша чистота новоутворених особистісних конструктів у розумінні виключної професійності – без навантажень сторонніми проєкціями типових проблем життєдіяльності молодих людей та соціальних стереотипів.

Рівень особистісних конструктів переважно не усвідомлюється молоддю – на рівні суджень вони використовують поверхневі індикатори професійності та сегменти психологічних знань про особистість. Незалежні від свідомості латентні конструкти формуються в особистості як інтегральна адаптивна реакція на типову проблему життєдіяльності. Чим суттєвіше й емоційно більш насичена проблема, тим більш стійкішим формується конструкт.

Домінування теоретичної підготовки у вузі та заглибленість студентів у статусні, міжособистісні, сексуальні, економічні та побутові проблеми, нажаль, формують далекі від професійної конфігурації. Такий небажаний стан ми часто спостерігаємо у факторній конфігурації особистісних конструктів у першому зрізі до тренінгу. Професійно небажане в особистості відображають наступні конструкти: професійної невідповідності, психологічної та особистісної виснаженості (через порушення ритму життя і нездатність витримати вимоги вузу до темпу навчання), статусної боротьби, бажання керувати власним життям і нездатність у спробах так діяти (через брак технічних навичок психологічних впливів), позиція пасивних керованих, а також професійно-небажані морально-етичні стандарти.

Слід зауважити, що студенти відчують недостатність практичної підготовки, низький рівень власного розвитку, перебільшено теоретичний спосіб навчання і, не маючи змоги вплинути на педагогічну методику навчання у вузі, реагують особистісною кризою типовою на третьому році навчання (розчарування, перехід в інші вузи, перехід до практичної роботи, припинення навчання та ін.).

При порівнянні факторних матриць першого і другого зрізів ми багаторазово спостерігали руйнування вказаних професійно небажаних особистісних конструктів у формі рознесення показників у різні фактори, а також у істотному зменшенні ваги головних компонент, що підлягають руйнуванню – ефект послаблення конструкту.

Серія психотехнічних вправ, що формує професійну поведінку у певному класі ситуацій, після завершення тренінгу має завершуватись інформуванням студентів і забезпеченням розуміння ним власних глибинних особистісних змін в ході тренінгу. Методично це реалізується обговоренням групи поверхневих індикаторів, що увійшли у новий конструкт разом зі змістом позитивного і негативного полюсів нового конструкту. Такий підхід істотно продовжує існування нового латентного професійного конструкту завдяки усвідомленому використанню отриманих у тренінгу форм поведінки і професійної діяльності.

Завдяки обчисленню оцінок факторів (рівнів кожного учасника тренінгу на базових векторах простору професійних індикаторів), а також ортогональності головних компо-

нент, формувальний експеримент розглядається як кероване цілеспрямоване зміщення кластера особистостей у багатомірному просторі інтегральних системоутворюючих професійних факторів у нове положення, що більш відповідає глобальній моделі професійної ефективності теоретичного рівня.

При доповненні стандартної моделі формувального експерименту внутрішніми зрізами, що по ходу тренінгу обробляються методом факторного аналізу, та достатній тривалості тренінгу утворюється можливість вивчення динаміки конструктивних змін шляхом відображення у формі лінії конфігурацій конструктивів як моделі еволюції особистості студента під тиском серій психотехнічних вправ. Слід зауважити, що через значні витрати часу на введення і обробку даних має сенс організація зрізів наприкінці кожного дня тренінгу. Аналіз факторної структури конструктивів надає можливість оперативно відкоригувати і вдосконалити вправи наступного дня саме для даного підбору учасників тренінгу.

Попередній аналіз результатів такої моделі серії зрізів надають можливість звернути увагу тренерів на наступні ключові принципи і засоби інтенсифікації процесів трансформації систем особистісних конструктивів у студентів. У першу чергу це загальне підвищення рівня психічної енергії, що досягається психофізичними, гумористичними та вправами з використанням пересування у просторі. По-друге, використання стратегії розгойдування психологічного стану учасників тренінгу (спокій – активність), коливання уваги (всередину – назовні), моделюванні змісту діяльності (репродуктивна – продуктивна – творча) та ін. По-третє, – включення індикаторів професійної ефективності у тканину стандартних психотехнічних вправ шляхом їх модифікації. Ключовим інтенсифікатором конструктивних змін є багаторазове повторення вправ в ускладнених умовах, при можливості з обмеженням часу, а також груповим обговоренням помилок.

Особливим чинником виступає взаємна мотивація учасників тренінгу через спостереження прогресу професійних вмінь в інших, а також за діяння конвеєрного типу психотехнічних вправ, у яких результат одного учасника стає матеріалом роботи для іншого, чим досягається більш сконцентрована робота через виклик почуття відповідальності за кінцевий продукт вправи всіх учасників процесу.

Стандартний підхід з ініціювання змагань між групами, на жаль, породжує небажаний конструкт «перемоги» і підсвідомої зверхності через протиставлення «Ми» і «Вони». Тому, при використанні змагання, як відмічалось вище, кінцеві вправи з серії повторів, повинні мати індивідуальний характер з акцентом на внутрішню і професійну мотивацію, що певним чином виправляє відмічений недолік викривлення конструкту «перемога».

Поряд з окресленими ознаками, бажано ініціювати вправи зі значною суб'єктивною новизною, позитивним і відповідальним фоном, вправи, що мають кінцевий продукт, завдання в яких відбуваються інтенсивні взаємодії дискусійного типу спрямовані на способи конкретного використання теоретичних знань у конкретних умовах професійної діяльності, а також вправи з загостреним відчуттям зовнішнього спостереження і практичного очікування (частина учасників тренінгу – спостерігачі).

Системне використання методичних прийомів і принципів психологічного тренінгу суттєво інтенсифікує процеси послаблення, руйнування і утворення нових особистісних конструктів в студентів та надає їм більшої стійкості у часі, що підтверджує контрольних зріз через два тижні після завершення соціально-психологічного тренінгу професійних вмінь.

У розвиток представленої схеми оцінки якості формувального експерименту, як перспективний напрямок, можна запропонувати створення програми комп'ютерної візуалізації зміщення кластеру учасників тренінгу у тривимірному просторі ключових цільових координат, що незмінні у першому, проміжних і завершальному зрізах. Такий підхід створює принципово новий методичний рівень реалізації контролю і самоконтролю на рівні конструктів структурного і якісного розвитку особистості студентів у соціально-психологічних і професійних тренінгах.

Таким чином, проблема оцінки особистісних змін може бути більш якісно вирішена на основі комплексного використання взаємодоповнюючих методів: оцінки достовірності відмінностей, асиметрії розподілу, адекватних гендерним особливостям студентів форм постановки цілей, змісту вправ і діагностуючих інструментів, а також системним використанням статистичних методів структурного аналізу даних у просторі індикаторів професійності, моделюванням конструктивних систем студентів для оцінки змін у формі переконфігурування, руйнування та утворення нових глибинних професійних особистісних конструктів, які виступають дійсним стабільним психологічним фундаментом професійної позиції фахівця та ефективності його практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди: психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры: психология человеческой судьбы / Э. Берн ; под общ. ред. М. С. Мацковского ; пер. с англ. – М. : Центр общечеловеческих ценностей, 1996. – 336 с.
2. Битинас В. П. Многомерный анализ в педагогике и педагогической психологии. / В. П. Битинас. – Вильнюс, 1971. – 347 с.

3. Большаков В. Ю. Психотренинг: социодинамика, игры, упражнения / В. Ю. Большаков. – С.Пб. : Социально-психологический центр, 1996. – 380 с.
4. Браверман Э. М. Структурные методы обработки эмпирических данных / Э. М. Браверман, М. Б. Мучник. – М., 1983. – 464 с.
5. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – К. : Наукова думка, 1989. – 198 с.
6. Воронюк І. В. Дослідження закономірностей та шляхи формування особистісної конструктивності старших школярів : метод. реком. / І. В. Воронюк. – Херсон : Айлант, 2006. – 100 с.
7. Игры – обучение, тренинг, досуг : в 7-и кн. / под ред. В. В. Петрусинского. – М. : Гуманитарный Центр «ЭНРОФ», 1995. – 88 с.
8. Ильин Е. П. Дифференциальная психология мужчины и женщины / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 544 с.
9. Келли Дж. Теории личности: психология личных конструктов / Дж. Келли. – СПб : Речь, 2000. – 249 с.
10. Марасанов Г. И. Социально-психологический тренинг. – 3-е изд., исправл. и дополн. / Г. И. Марасанов. – М. : Совершенство, 1998. – 208 с.
11. Мельников В.М. Введение в экспериментальную психологию личности / В. М. Мельников, Л. Т. Ямпольский. – М., 1985. – 315 с.
12. Общая психодиагностика. Основы психодиагностики, немедицинской психотерапии и психологического консультирования. / под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М. : Изд-во Московского университета, 1987. – 304 с.
13. Окунь Я. Факторный анализ / Я. Окунь. – М., 1984.
14. Петровская Л. А. Теоретические и методические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М. : МГУ, 1982. – 168 с.
15. Психогимнастика в тренинге / под ред. Н. Ю.Хрящевой. – СПб. : Речь, Институт тренинга, 2000. – 256 с.
16. Садовский В. Н. Проблемы философского обоснования системных исследований / В. Н. Садовский // Системные исследования. Методологические проблемы : ежегодник. – М. : Наука, 1984. – С. 32–50.
17. Франселла Ф. Новый метод исследования личности : руководство по репертуарным личностным методикам / Ф. Франселла, Д. Банистер ; общ. ред. и предисл. Ю. М. Забродина и В. И. Похилько ; пер. с англ. – М. : Прогресс, 1987. – 236 с.
18. Хьелл Л. Теории личности (основные положения исследования и применение) / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. :Питер-Пресс, 1997. – 608 с.

19. Цзен Н. В. Психотренинг: игры и упражнения / Н. В. Цзен, Ю. В. Пахомов. – М. : Физкультура и спорт, 1988. – 268 с.
20. Яценко Т. С. Активна соціально-психологічна підготовка вчителя до спілкування з учнями : кн. для вчителя / Т. С. Яценко. – К. : Освіта, 1993. – 208 с.

Ця робота ліцензується відповідно до Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Авторське право (с) 2011 Voroniuk Iryna Volodymyrivna Воронюк Ірина Володимирівна

Отримано: 28.08.2011

Відрецензовано: 10.09.2011

Опубліковано: 19.10.2011